

УДК 316.334.56(477.63-25):316.473(=411.16)

DOI: 10.26565/2220-7929-2020-57-07

Буланий Микола Юрійович

магістр історії, аспірант

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Проспект Гагаріна, 72, 49000, Дніпро, Україна

Email: nbulanyi@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9989-140X

МЕНТАЛЬНИЙ ОБРАЗ МІСТА У СВИТОГЛЯДІ АКТИВІСТІВ ЄВРЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ ДНІПРА

У статті аналізується ментальний образ міста крізь призму ставлення до нього окремої етнічної групи, що своєю чергою дозволило визначити основні риси формування суспільної пам'яті про місто в цілому. Дослідження відбувалося в межах наукового проєкту «CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу», в якому взяли участь 5 міст України. В ході дослідження були використані методи компаративного та герменевтичного аналізу, методи кліометрики, соціальної психології, прагматичної та когнітивної соціології. Окрім того, задля створення цілісного образу міста Дніпра були залучені концепції символічної антропології Ж. Відалья, ментального образу міст К. Лінча, місць пам'яті П. Нора та ін. При цьому увага була зосереджена на змісті текстів анкетних даних та усних співбесід із респондентами. У ході співбесід були залучені методи ментальних карт та соціального картографування, що дозволило більш наочно інтерпретувати геокультурний простір міста в уявленні респондентів завдяки малюнкам та нанесенням об'єктів на мапи. Саме таке поєднання методів дозволило під час збирання інформації вибудувати певну ієрархію основних рис міста. Дослідження велося в кілька етапів з червня по серпень 2019 року. На етапах анкетування та співбесід взяли участь 32 респонденти віком від 20 до 60 років, які виконували різні форми завдань. Аналіз виявлених результатів на завершальному етапі дослідження дозволив переглянути уявлення про Дніпро, яке існує в сучасній літературі, а також встановити особливості зміни пріоритетів у визначенні найбільш важливих місць Дніпра при зміні

© Буланий М. Ю., 2020

покоління, що проживають у місті. Долучення в ролі респондентів активістів єврейських програм дозволило вибудувати уявлення про ставлення до міста представників однієї з його громад, визначити особливі та загальні риси їх сприйняття міста. Подібне дослідження дозволило на прикладі Дніпра простежити певні тенденції щодо зміни сприйняття міста та міського простору, а також виявити певні перспективи подальшого розвитку сучасного українського міста-мегаполіса.

Ключові слова: *Дніпро, ментальні карти, образ міста, єврейська громада, активісти.*

Особливості зміни матеріального простору міст та співіснування кількох поколінь дозволяють вибудовувати своєрідні обриси сучасних мегаполісів України. На прикладі міста Дніпро можна простежити подібні тенденції, оскільки це місто є також доволі строкатим в етнічному плані. В Дніпрі активно діють громади євреїв, вірмен, німців, кримських татар та ін. В кожній громаді вибудовується свій ментальний образ міста залежно від історії власної родини та громади. Тому анкетування різних вікових груп у межах наукового проекту «CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу» дозволило визначити особливості зміни «реперних точок», на які орієнтуються представники громад в аналізі образу Дніпра. Подібні «точки» дозволяють людям зрозуміти атмосферу міста, віднайти його «цікавинки» та відчуті дух, який намагаються створити в своїх розповідях респонденти.

Під час аналізу анкетних даних було застосовано різноманітні методики. Передусім досягнення кліометрики в традиціях дніпровської історичної школи, а також методики соціологічної науки – прагматичної та когнітивної соціології. Насамперед слід згадати роботи Л. Тевено та Л. Болтанські, фундаторів прагматичного повороту в соціології, який характеризується переходом від аналізу груп до аналізу ситуацій, до сприйняття речей та відмовою від критичної позиції (Volkov, Kharkhordin 2008, 228-31). Окрім того, для окреслення особливостей ментального образу сучасного міста в кожному окремому інтерв'ю стали в пригоді праці з символічної антропології Ж. Відаля з його концепцією про homo faber (з лат. «людина-творець») (Vidal 1990, 93), що сам творить своє середовище завдяки символам. Важливим також стало застосування теорії ментальних карт міст К. Лінча, місць пам'яті П. Нора та інших дослідників урбаністики.

У сучасній урбаністиці місто розуміють феноменально, як своєрідний результат людського сприйняття та ставлення до предметів міського середовища. Місто можна розглядати і як «текст історії», і одночасно як «текст соціокультурного діалогу». Місто як текст історії представляє собою сукупність історичних шарів, відображених в архітектурі, предметно-територіальних комплексах, які мають смисловий зміст, оформлений в особливому текстовому (в цьому випадку – в матеріально-символічному) матеріалі. Місто як текст соціокультурного діалогу складається з окремих «сторінок». Як цілісне, комплексне середовище місто має особистісно-смислове наповнення завдяки існуванню людини (Orlova, Ivanova 2014, 107). Інтенсивний розвиток і розростання міст ускладнюють сприйняття їхнього способу життя і орієнтацію в них. Тому важливим критерієм в осягненні ментального образу в дослідженні Дніпра став міський простір, який у сучасній соціології має комунікативний характер (Chernova, Shelest, Ivannikova 2014, 64). Простір в такому разі виступає як принцип упорядкування людиною задля співвіднесення матеріальних об'єктів (Verlen 2001, 34). Суперечливе поняття «міський простір» породжує такі само неоднозначні оцінки, враження. Зокрема Л. Мамфорд уважав, що місто не можна зводити до матеріальної структури, бо важливішою є його соціальна й культурна складова. Головна функція міста, за Л. Мамфордом, не в економічному благополуччі і не в зручності життя, а в механізмі передавання культурної спадщини (Mumford 1981, 5-6). Тобто місто є одночасно і фізичною одиницею спільного проживання, і символом колективних устремлінь і єдності, які виникають у подібних умовах. Навіть природа міста не полягає в його економічній основі, бо воно передусім є соціальним утворенням.

Виходячи з цього, поняття «образ міста» слід розуміти як особливий вид когнітивної моделі поведінки людини, який поєднує в собі сенсорні, емоційні та семантичні компоненти. Особлива «текстуальна» реальність (або ж семіотична конструкція реальності) (Pirogov, Petukhov 2017, 122), що виникає в процесі визначення респондентами предметів навколишнього середовища, дозволяє більш широко інтерпретувати аксіологічні орієнтири залежно від їхнього життєвого досвіду та ситуації, в якій перебуває і сприймає запитання респондент під час інтерв'ю. При цьому виникає проблема з «практиками перевірки та встановлення довіри» (Naumova 2014, 247). Недарма особистий досвід смислової орієнтації в просторі міста перетворюється на природний порядок сприйняття (типізації) та стає інерційною системою відліку, природною установкою, що породжує розрізнення локусів міського

середовища спочатку на рівні відчуттів: доречності / незручності, комфорту / тривоги (Pirogov, Petukhov 2017, 122). Тут варто підкреслити, що всі нюанси достатньо чітко простежуються під час аналізу відповідей респондентів. У прагматичній соціології подібна реакція респондента коливається між поняттями згоди (accord) та розбіжності (discorde) в оцінці анкетних запитань та відповідей на них (Boltanski, Teveno 2013, 57). Тому цілком зрозуміло, що образ міста є не моделлю-репрезентантом реальності, а моделлю-конструкцією реальності або ж схемою орієнтації в навколишньому середовищі як життєвому просторі. Тобто образ міста впорядковує досвід та організовує реальність. Формування образу міста здійснюється за допомогою процедури «визначання» фрагментів реальності всіх, хто якимось зіткнувся з певним містом. Тому доцільним є твердження, що образ міста різноманітний, оскільки можливі різні когнітивні моделі його побудови (Pirogov, Petukhov 2017, 120) завдяки уявленням (schemata), що позначають «організацію у свідомості минулого та теперішнього досвіду сприйняття навколишнього середовища» (Gold 1990, 67). Основним критерієм уявлення реальності в свідомості респондентів була визначена категорія «топос», яка дозволила моделювати життя Дніпра як процес виникнення і зміни якісно різноманітних ситуацій, що мають подвійний епістемологічний статус: як релевантних свідомості суб'єктів сприйняття і як онтологічно стійких практик соціальної поведінки.

Водночас слід враховувати, що образ міста існує не лише у формі індивідуально емоційного чи сенсорного переживання (тобто в психологічній формі), але й у лінгвістичній формі, тобто в мові певного міського суспільства (Orlova, Ivanova 2014, 101). В системі подібних символів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру (і про місто, і про людину в ньому) формується ментальна форма образу міста. При цьому доречним є залучення «міфогеографії». Тому в межах дослідження проводився не просто опис географічних місць Дніпра, а враховувалось залучення образів і уявлень людей про них (Pirogov, Petukhov 2017, 125).

Важливим аспектом у дослідженні ментального образу міста на прикладі Дніпра стали так звані «ментальні карти» – «ужиткові» колективні образи геополітичного, географічного простору (Wolff 2001, 29), які візуалізують уявлення про місцевість. При цьому територіально-поселенська належність респондентів виступає в ролі незалежної змінної, до якої «прив'язуються» всі висловлювання опитаних. Як правило, їх супроводжують інтерв'ю, групове обговорення, іноді завдання зобразити місцевість додається до списку запитань (Veselkova 2010, 7). У цьому дослідженні ментальне картографування

було застосовано лише як дослідницький метод. Одержані внаслідок дослідження дані представляють собою цільові документи, що лише опосередковано можна віднести до ментального картографування, але вони дозволяють більш широко визначити ментальний образ міста Дніпро. Між тим метод ментального картографування міцно увійшов до практики урбаністичних студій на перетині різних наук.

У ході дослідження також були застосовані методики соціального картографування, під час яких дослідник власноруч наносив зібрану інформацію на географічну карту (так звані «mind maps» та «sketch maps») (Veselkova 2010, 9-12), призначену для розвитку пам'яті, індивідуального самовираження, яке фіксує просторові уявлення, що існують у респондентів. Особливу роль тут відіграв метод географічної герменевтики, завдяки якому можна визначити різні інтерпретації геокультурного простору Дніпра та його розуміння респондентами. Слідом за М. Гайдеггером та М. Еліаде вийшло виявити, що у геокультурного простору є духовна складова, яка полягає у формуванні для людини значення, сенсу місця, і того, що викликає в неї емоції. Залежно від того, в якому контексті ми будемо розглядати місто, буде змінюватися уявлення про нього. Можна виділити кілька таких контекстів: територіальний, економічний, культурний, соціальний. Під час аналізу даних респондентів єврейських організацій також виявилась проблема «чужого» в місті, що дозволило дослідити й семантичну форму уявного міста (Glazkov 2015, 116).

Загалом вивчення образу міста у всеохопній його сукупності елементів вважається великим і складним науковим завданням. Водночас вивчення образу міста тієї чи тієї соціальної групи – завдання реальне. Недарма С. Мілграм у своїх роботах з соціальної психології підкреслював, що вивчає не географічну реальність, а її відображення в думках містян. Але необхідно додати важливий висновок: сприйняття міста – явище суспільне, і в такому разі необхідним стає його вивчення як у колективному, так і в індивідуальному аспекті (Milgram 2000, 97).

Власне емпіричним матеріалом виступають анкети та ментальні карти міста Дніпро, створені в період з червня по серпень 2019 року. Об'єктами дослідження стала група єврейських активістів, об'єднаних суспільно значущими (волонтерство, викладання та ін.) ознаками. Схожий досвід колективного дослідження щодо сприйняття міста студентською молоддю є в роботах (Orlova, Ivanova 2014, 100). Разом взяли участь 32 особи віком від 20 до 60 років: 20-30 років – 19 осіб, 30-40 років – 5 осіб, 40-50 років – 4 особи, 50-60 років – 4 особи. З них приблизно 5 % є громадянами Держави Ізраїль, приблизно 8 %

у найближчому майбутньому переїжджають до Німеччини. При цьому відповіді респондентів найчастіше мали настільки різноманітний і непередбачуваний характер, що будь-які зазначені класифікації та методика просто неможливо застосовувати окремо. Об'єкти, визначені респондентами, мають не лише просторове чи емоційне наповнення, але також визначне для них практичне значення (Glazkov 2013, 49).

Респонденти виконували різні форми завдань (малюнки, інтерв'ю та бесіди). Стадії роботи відбувалися в різні дні для коригування вже наявних результатів. Завдання полягало в опитуванні респондентів щодо образу Дніпра, потім вони малювали основні об'єкти в місті, останнім етапом була бесіда щодо важливості тих чи тих об'єктів, нанесених на карту чи згаданих в інтерв'ю. Порівняно з наведеними в літературі інструкціями таке формулювання ментального образу міста відрізняється комплексністю підходів, а також зменшенням впливу зовнішніх чинників життя респондентів на їхні відповіді. Перший етап за методикою С. Мілграма підкреслив відображення реальності міста у свідомості дніпрян. Подібна есенціалістська установка полягає в переконанні, що образ міста вже існує до дослідження і незалежно від нього. На другому етапі створювалась ментальна карта Дніпра, яка включала попереднє анкетування та враховувала таку важливу особливість ментальних карт, як порядок виникнення об'єктів на карті (Glazkov 2013, 52). Основними проблемами під час аналізу ментальних карт стали відмінності в масштабах і орієнтації за сторонами світу. Стратегія аналізу ментальних карт за порядком появи об'єктів дає підстави структурування сприйняття простору респондентом. Саме тому, враховуючи концепцію К. Соїні, точність розміщення на карті в такому випадку відіграє незначну роль, бо найбільша увага зосереджується саме на змістовному виборі респондентом значущих об'єктів міста (Soini 2001, 229).

Робота з матеріалами підтвердила тезу попередніх дослідників, що ментальні карти не так виявляють сформований образ, як дозволяють виявити свідомість прийняття реальності респондентами фрагментів реальності міста, які потім складаються в систему ментальних репрезентацій про навколишнє середовище (Glazkov 2013, 39; Pirogov, Petukhov 2017, 121). Залучення до цієї практики ще й когнітивного картографування дозволило вивчити індивідуальні можливості респондентів щодо запам'ятовування, збереження та використання інформації (Glazkov 2013, 41). Відповідно до концепції К. Лінча щодо образу оточення, особливу роль відіграли суб'єктно-орієнтовані аспекти, які містять: 1) упізнаваність серед інших; 2) структуру – співвіднесення

об'єкта зі спостерігачем та іншими об'єктами; 3) практичне чи емоційне значення місця для інформанта (Lynch 1982, 20). З «п'ятичленною» схеми К. Лінча (шлях, орієнтир, межа, район, вузол), яка окреслює сукупність абстрактних характеристик сприйняття міста, найбільш уживаними під час інтерв'ю стали поняття «орієнтир», «межа» та «район». У центрі малюнка чи розповіді зазвичай поміщається місце роботи або ж навчання. Це місце проведення значної частини часу, важливий пункт в організації способу життя і вказівка на самоідентифікацію респондента. Водночас фіксувалось використання специфічної мови респондентами (скорочені ужиткові назви, метафоричні образи), яка була пов'язана з розробленням та сприйняттям міського простору. Зокрема, респондентці (54 роки) недостатньо було відзначити місце розташування культурно-ділового центру «Менора», де вона працює. Щоб зробити центр впізнаваним для інших, вона забезпечила свою карту докладним описом структури центру й тим, що це є «найбільший єврейський центр у світі» (пер. з рос.)¹. За К. Лінчем, такий унікальний та впізнаваний образ служить класичним орієнтиром.

Водночас транспортні розв'язки та природа часто лишаються сірими зонами. Ні в картах, ні в усному обговоренні ніяк не були визначені основні транспортні шляхи, балки та ін. Проте Південний машинобудівний завод імені О. Макарова (у респондентів – «Южмаш», «Південмаш»), завод «Інтерпайп» та Дніпровський металургійний завод («завод Петровського», «Петровка») наявні в анкетах не лише в респондентів вікової групи 50-60 років, але й у молоді.

Особливістю дослідження ментального образу Дніпра в активістів єврейських програм стали згадки в їхніх розповідях про специфічні об'єкти, такі як Навчально-виховний комплекс № 144 («єврейская школа»), заклад для єврейських дівчат Махон «Бейс Хая-Мушка» («махон»), будинок для літніх Дніпровської єврейської громади «Бейт Барух». Важливим є майже повне включення синагоги «Золота Роза» до комплексу «Менори» (лише декілька респондентів виділили її окремо). Простежується вікова диференціація, адже люди 40-60 років здебільшого згадують про діяльність синагоги на вул. М. Коцюбинського, «синагоги на Миронова» (тепер – вул. Європейська). Натомість покоління 20-30 років визначає інше – нещодавно відкриту алею М.-М. Ушишкіна, перенесення молодіжних організацій Ізраїльського культурного центру, «Гілеель» та «Мойше Хаус» на нові місця тощо.

Під час анкетування в спектрі образів-концептів, з якими асоціюється Дніпро в цілому, домінували метафори «динамічне місто»

¹ Тут і далі, якщо не вказано інше, всі переклади належать автору статті.

(17 %), «мегаполіс» (48 %), «єврейський центр України» (52 %) і «місто з великим потенціалом» (43 %). Деякі респонденти охарактеризували Дніпро як «центр України», «одне з найбільших міст України, обласний та культурний центр». Такі ж категорії як «місто-базар», «місто-смітник» та ін. не траплялися, хоча були метафори на кшталт «димова завіса над Дніпром». Ставлення до Дніпра в активістів єврейських програм є доволі позитивним. Зокрема, у колективному дослідженні образу міста, яке здійснили науковці Придніпровської державної академії будівництва та архітектури за квотно-випадковою вибіркою респондентів, 24 % респондентів характеризували Дніпро як «мій дім», тоді як у нашому дослідженні абсолютна більшість так себе охарактеризувала (85 %). При цьому як «місто можливостей» Дніпро характеризують менше ніж 10 % (у колективному дослідженні – 14 %) (Chernova, Shelest, Ivannikova 2014, 66).

Про «типовість» Дніпра порівняно з іншими містами України респонденти зазначали, що «Дніпро ніколи не був і не буде типовим містом в Україні! Одна з причин – це люди, які тут живуть, та особлива творча атмосфера! Дніпро – це технологічний, промисловий та культурний лідер в Україні». Між тим респонденти 40-60 років певною мірою погоджувалося із «типовістю» Дніпра, оскільки: з одного боку, міста України різні, зі своєю атмосферою залежно від місцевості, давньої історії. З другого боку, є спільні риси: структура влади, пам'ятки культури та навіть назви вулиць.

Хоча оцінки жителів відмінні, у всіх відповідях можна побачити прагнення респондентів до поліпшення стану міського простору. Зокрема, 80 % респондентів вбачає найбільші проблеми Дніпра в наявності великої кількості будівництв, 10 % – основною проблемою вважає, що «центр перекопаний і багато сміття» (пер. з рос.). При цьому жителі промислових і спальних районів оцінюють місце свого проживання досить позитивно. Навіть про будівництво метро в бесідах було відзначено «сподіваюсь у найближчому майбутньому наступні станції теж будуть відкриті», «скоріше за все у найближчий час його все ж таки добудують» та ін. Категорії «звалище», «лабіринт», «базар», які трапляються в інших дослідженнях (Chernova, Shelest, Ivannikova 2014, 65), у бесідах не є такими негативними й зводяться до «далеко від центра» (респондентка, 21 рік), «погана вода і повітря» (пер. з рос.) (респондентка, 45 років), «зате дешевше, ніж в інших місцях» (пер. з рос.) (респондент, 61 рік).

Приблизно 83 % вважають, що Дніпру необхідно не просто провести ребрендинг, але й знайти ефективних управлінців для облаштування

міського простору. Передусім це стосується найбільшої в Європі набережної. Респондентка 53 років зазначала про недоцільність використання набережної, де «в ній немає ніякої ідеї і все понатикано незрозуміло як» (пер. з рос.). Бажання бачити місто мальовничим вона вбачає у появі певних ініціативних людей, які зможуть зробити об'єкт за зразком інших міст світу (передусім Хайфи). Інші акценти роблять респонденти, які живуть на лівобережній частині. Для них важливою проблемою є «дуже складна розв'язка через будівництво моста» (пер. з рос.) (респондент, 26 років), яка ускладнює дорогу до міст навчання та роботи.

За допомогою кліометрики під час аналізу анкет та матеріалів інтерв'ю й бесід вийшло виявити, що респонденти визначали об'єктами-символами Дніпра передусім центр «Менора» («найбільший в Україні єврейський центр») та Набережну («дуже гарна набережна та річка Дніпро у поєднанні з заводами міста (Інтерпайп; завод Петровського, ДЕВЗ²»); «найдовша набережна в Європі»). Окрім цих об'єктів, символами, які визначають «обличчя» Дніпра, також є «театри та музеї», завод Південмаш, флагшток, пам'ятник «Юність Дніпра». Важливими місцями пам'яті респонденти визначили пам'ятник Слави, ЦУМ³ («звідки євреїв вели на розстріл») та «місце розстрілу в парку Гагаріна» (пер. з рос.).

Серед торгових комплексів, які можуть відвідати жителі міста й туристи, називали комплекси «Еуроге», «МОСТ Сіті», а з-поміж ринків виділяли «Озерку», «Березинку», Курчатівський та Нагорний. Водночас такі торгові центри, як «Passage», «Grand Plaza», «Library», які розташовані в центрі міста, в опитуваннях не згадувались.

Траплялися й згадки про «брендові» для міста заходи – «соціальні танці на Фестивальному причалі», «Джаз на Дніпрі», «Самар-Фест», авіашоу, «100пудівка» та ін. Між тим респонденти мали запропонувати колегам з інших країн звертати особливу увагу на природу місцевості – відвідини парків міста, «риболовлю на розлив Дніпра з човна». На сприйняття міста впливає не тільки архітектурне середовище, але й історія – «відкриття перших станцій метро», «ракетне минуле міста» та ін. Визначальними для розвитку міста стали й події 2013–2014 років, після яких «стало більше відбуватися культурних заходів, різних фестивалів», «відбуваються заходи для різних вікових груп», «зросла можливість отримання різних

² Дніпровський електровозобудівний завод (прим. авт.).

³ Торгово-розважальний центр «Центральний універсальний магазин» – один із найбільших торгових центрів міста Дніпро (прим. авт.).

електронних послуг». Загалом респонденти зазначали, що: «Місто стало привітнішим, чистим, та більш європейським».

Важливими стали відповіді респондентів щодо сприйняття Дніпра ззовні. Тут думки знову розділилися. Одні зазначали, що це «одне з найбільших міст України, промисловий центр, що розвивається», хоча й зауважили «багато моментів, які потрібно змінювати, щоб місто було справді європейським». Інші ж вважали, що «про нього майже нічого невідомо за кордоном». Саме тому найбільш нагальними заходами для ребрендингу міста є «організувати туризм до Дніпра», «побудувати великий міжнародний Аеропорт в місті Дніпро», «додати станції метро у відповідності, щоб різні кінці міста були поєднані однією транспортною лінією та людям можна було би краще добиратися до різних місць», «підтримувати та розвивати заводи міста, товари яких можуть бути візитівкою міста далеко за межами України», «відкриття цікавих музеїв та виставок», «додати більше яскравих кольорів в архітектуру міста».

Отже, у ході дослідження вийшло виявити, що ментальний образ міста можна визначити як відносно стійку конструкцію, яка відтворюється в масовій та індивідуальній свідомості завдяки емоційним та раціональним уявленням про місто. При цьому респонденти не звужували фіксацію об'єктів тільки «видом за вікном», а намагалися розкрити значущість елементів Дніпра в минулому та майбутньому. Вікові та професійні особливості зумовлювали появу в ментальних картах, в анкетах, інтерв'ю та бесідах різних об'єктів, які по-своєму розкрили особливість саме цієї референтної групи. Тобто вийшло досягти чогось «более личного» через відхід від «расхожих банальностей в готовых упаковках» (Veselkova 2010, 19). У ході дослідження було виявлено зміну образу міста в свідомості жителів внаслідок переходу від індустріального до постіндустріального суспільства, коли старі образи витісняються новими. Можна погодитись із деякими дослідниками, що конкретний цілісний новий образ Дніпра поки не знайдений. Проте в цій групі вийшло виявити шляхи та засоби для подальшого розвитку міста. Всі культурні схеми й образи дозволяють визначити особливості ставлення до міста та його майбутнього сучасних жителів різних поколінь.

References / Бібліографія

Boltanski, L., Teveno, L. *Kritika y obosnovanie spravedlivosti: ocherki sotsiologii gradov*. Moskva, 2013. (In Russian)

Болтански, Л., Тевено, Л. *Критика и обоснование справедливости: очерки социологии городов*. Москва, 2013.

Chernova, L., Shelest, Iu. i Ivannikova, O. *Obraz goroda glazami zHITELEY. Visnyk Prydniprovs'koi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury [Bulletin of Prydniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture]*, no. 3, 2014, s. 64-70. Available at: <<http://visnyk.pgasa.dp.ua/article/viewFile/40335/36513>> [Accessed: 28 August 2019]. (In Russian)

Чернова, Л., Шелест, Ю. и Иванникова, О. *Образ города глазами жителей. Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*, № 3, 2014, с. 64-70. Available at: <<http://visnyk.pgasa.dp.ua/article/viewFile/40335/36513>> [Accessed: 28 August 2019].

Glazkov, K. *Mental'nye karty: sposoby analiza, pogreshnost' y prostranstvennaia metrika. Sotsiologiya vlasti [Sociology of Power]*, no. 3, 2013, s. 39-56. Available at: <[http://socofpower.ranepa.ru/files/docs/3\(2013\)/SV4.pdf](http://socofpower.ranepa.ru/files/docs/3(2013)/SV4.pdf)> [Accessed: 28 August 2019]. (In Russian)

Глазков, К. *Ментальные карты: способы анализа, погрешность и пространственная метрика. Социология власти*, № 3, 2013, с. 39-56. Available at: <[http://socofpower.ranepa.ru/files/docs/3\(2013\)/SV4.pdf](http://socofpower.ranepa.ru/files/docs/3(2013)/SV4.pdf)> [Accessed: 28 August 2019].

Glazkov, K. *Mental'nye karty: ogranichenie metoda i obraz «chuzhogo» v malom gorode. Laboratorium: Russian Review of Social Research*, vol. 7, issue 3, 2015, pp. 106-17. (In Russian)

Глазков, К. *Ментальные карты: ограничение метода и образ «чужого» в малом городе. Laboratorium: Russian Review of Social Research*, vol. 7, issue 3, 2015, pp. 106-17.

Gold, J. *Psikhologiya i geografiia. Osnovy povedencheskoi geografii*. Moskva, 1990. (In Russian)

Голд, Дж. *Психология и география. Основы поведенческой географии*. Москва, 1990.

Lynch, K. *Obraz goroda*. Moskva, 1982. (In Russian)

Линч, К. *Образ города*. Москва, 1982.

Milgram, S. *Eksperiment v sotsialnoi psikhologii*. Saint Petersburg, 2000. (In Russian)

Милграм, С. *Эксперимент в социальной психологии*. Санкт-Петербург, 2000.

Mumford, L. *The Culture of the Cities*. Westport, 1981.

Naumova, E. Sotsiologiya «gradov» L. Boltanski i L. Teveno i «rezhimy вовлечennosti» v kapitalizm. *Sotsiologicheskoe obozrenie [Russian Sociological Review]*, t. 13., no. 3, 2014, s. 246-51. (In Russian)

Наумова, Е. Социология «градов» Л. Болтански и Л. Тевено и «режимы вовлеченности» в капитализм. *Социологическое обозрение*, т. 13, № 3, 2014, с. 246-51.

Orlova, V., Ivanova, E. Mentalnye obrazy goroda Tomska (na primere studentov universiteta). *Vestnik Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta [Vestnik of Saint Petersburg University]*, ser. 12, vyp. 1, 2014, s. 99-108. (In Russian)

Орлова, В., Иванова, Е. Ментальные образы города Томска (на примере студентов университета). *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета*, сер. 12, вып. 1, 2014, с. 99-108.

Pirogov, S., Petukhov, A. Fenomenologo-kognitivnaia kontseptsii goroda i ee teoreticheskie ekstrapoliatsii. *Kontekst i refleksii: filosofia o mire y cheloveke [Context and Reflection: Philosophy of the World and Human Being]*, vol. 6., no. 3A, 2017, s. 120-130. Available at: <<http://publishing-vak.ru/file/archive-philosophy-2017-3/10-pirogov.pdf>> [Accessed: 28 August 2019]. (In Russian)

Пирогов, С., Петухов, А. Феноменолого-когнитивная концепция города и её теоретические экстраполяции. *Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке*, т. 6, № 3А, 2017, с. 120-130. Available at: <<http://publishing-vak.ru/file/archive-philosophy-2017-3/10-pirogov.pdf>> [Accessed: 28 August 2019].

Soini, K. Exploring Human Dimensions of Multifunctional Landscapes through Mapping and Map-making. *Landscape and Urban Planning*, no. 57, 2001, pp. 225-39.

Verlen, B. Obschestvo, deistvie y prostranstvo. *Alternativnaia sotsial'naiia geografiia. Sotsiologicheskoe obozrenie [Russian Sociological Review]*, t. 1, no 2, 2001, s. 26-48. (In Russian)

Верлен, Б. Общество, действие и пространство. Альтернативная социальная география. *Социологическое обозрение*, т. 1, № 2, 2001, с. 26-48.

Vidal, J. *Sacré, Symbole, Créativité*. Louvain-la-Neuve, 1990.

Veselkova, N. Mental'nye karty goroda: voprosy metodologii i praktika ispol'zovaniia. *Sotsiologiya: metodologiya, metody, matematicheskoe modelirovanie (4M)* [Sociology: Methodology, Methods, Mathematical Modeling (4M)], no. 31, 2010, s. 5-29. Available at: <<https://www.jour.isras.ru/index.php/soc4m/article/view/3670/3457>> [Accessed: 28 August 2019]. (In Russian)

Веселкова, Н. Ментальные карты города: вопросы методологии и практика использования. *Социология: методология, методы, математическое моделирование (4М)*, № 31, 2010, с. 5-29. Available at: <<https://www.jour.isras.ru/index.php/soc4m/article/view/3670/3457>> [Accessed: 28 August 2019].

Vil'kovskii, M. *Sotsiologiya arkhitektury*. Moskva, 2010. (In Russian)

Вильковский, М. *Социология архитектуры*. Москва, 2010.

Volkov, V., Kharkhordin, O. *Teoriia praktik*. Sankt-Peterburg, 2008. (In Russian)

Волков, В., Хархордин, О. *Теория практик*. Санкт-Петербург, 2008.

Wolff, L. A New Mental Map of the World. *The New York Times*, June 28, 2001, p. 29.

Bulanyi Mykola Yuriyovich

Master of History, PhD student

Oles Honchar Dnipro National University

Haharina avenue, 72, 49000, Dnipro, Ukraine

Email: nbulanyi@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9989-140X

THE MENTAL IMAGE OF THE CITY IN THE WORLDVIEW OF ACTIVISTS OF DNIPRO'S JEWISH PROGRAMS

The article analyzes the mental image of the city through the prism of a particular ethnic group's attitude towards it, throwing light on the key features of the formation of urban public memory in general. The study is part of the research project "CityFace: Practices of the Self-Representation of Multinational Cities in the Industrial and Post-Industrial Era," which covers five Ukrainian cities. Comparative and hermeneutic analysis, methods of cliometrics, social psychology, and pragmatic and cognitive sociology

were employed. Furthermore, in order to create a holistic image of the city of Dnipro, the author drew on J. Vidal's symbolic anthropology, K. Lynch's concept of the mental image of the city, P. Nora's idea of sites of memory, etc. The study centers on the contents of personal questionnaires and oral interviews. The interviews involved the methods of mental maps and social cartography, which made possible a clearer interpretation of the geocultural space of the city in the imagination of respondents through the use of drawings and the mapping of objects. This combination of methods allowed the author to build a hierarchy of the main features of the city as seen by respondents from each age microgroup. The study was carried out in several stages from June to August 2019. 32 respondents aged 20 to 60 participated in the questionnaire and interview phase of the study, performing various types of tasks. In the final phase, analysis of the results allowed the author to reconsider the prevalent idea of Dnipro in current literature, as well as to trace the shifting priorities in determining the most important loci of Dnipro across changing generations. Working with activists of Jewish programs, the author was able to construct a picture of the attitude towards of the city among the members of one of its communities and to pinpoint the group-specific and more general features of their perception of the city. Using Dnipro as a case study, the article observes certain tendencies towards a change in the perception of cities and urban space, as well as outlines some prospects of the further development of metropolitan areas in modern Ukraine.

Keywords: Dnipro, mental maps, image of the city, Jewish community, activists.

Буланый Николай Юрьевич

магистр истории, аспирант

Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара

Проспект Гагарина, 72, 49000, Днепр, Украина

Email: nbulanyi@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9989-140X

МЕНТАЛЬНЫЙ ОБРАЗ ГОРОДА В МИРОВОЗЗРЕНИИ АКТИВИСТОВ ЕВРЕЙСКИХ ПРОГРАММ ДНЕПРА

В статье анализируется ментальный образ города сквозь призму отношения к нему отдельной этнической группы, что в свою очередь позволило определить основные черты формирования общественной

памяти о городе. Исследование проходило в рамках научного проекта «CityFace: Практики саморепрезентации многонациональных городов в индустриальную и постиндустриальную эпоху», в котором приняли участие 5 городов Украины. В ходе исследования были использованы методы сравнительного и герменевтического анализа, методы клиометрики, социальной психологии, прагматической и когнитивной социологии. Кроме того, для создания целостного образа города Днепра были привлечены концепции символической антропологии Ж. Видалья, ментального образа городов К. Линча, мест памяти П. Нора и др. При этом внимание было сосредоточено на содержании текстов анкетных данных и устных собеседований с респондентами. В ходе собеседований были привлечены методы ментальных карт и социального картографирования, что позволило более наглядно интерпретировать геокультурное пространство города в представлении респондентов благодаря рисункам и нанесению объектов на карты. Именно такое сочетание методов позволило во время сбора информации выстроить определенную иерархию основных черт города. Исследование велось в несколько этапов с июня по август 2019 года. На этапах анкетирования и собеседований участвовало 32 респондента в возрасте от 20 до 60 лет, которые выполняли различные формы заданий. Анализ выявленных результатов на завершающем этапе исследования позволил пересмотреть представления о Днепре, которое существует в современной литературе, а также установить особенности изменения приоритетов в определении наиболее важных мест Днепра при смене поколений, проживающих в городе. Привлечение в качестве респондентов активистов еврейских программ позволило выяснить отношение к городу представителей одной из его общин, определить общие и частные черты их восприятия города. Подобное исследование позволило на примере Днепра проследить некоторые тенденции в изменении восприятия города и городского пространства, а также выявить определенные перспективы дальнейшего развития современного украинского города-мегаполиса.

Ключевые слова: Днепр, ментальные карты, образ города, еврейская община, активисты.